
En els inicis de la Catalunya contemporània: l'economia a la segona meitat del segle XVII

Josep Fontana

Barcelona Quaderns d'Història, 7 (2002)

Som ara tot just a l'inici de les discussions, que l'amic Ernest Lluch donava per segur que durarien fins al 2015, sobre el sentit de la Guerra de Successió i sobre els orígens del creixement econòmic de la Catalunya contemporània, que alguns han volgut atribuir a l'afortunat i benèfic guiatge dels monarques de la dinastia dels Borbons, en una interpretació que em recorda la de les autoritats d'aquell poble de Múrcia que, en ocasió d'unes inundacions catastròfiques que van comportar que Franco mateix s'hi desplaçés, van fer posar a l'entrada del poble una pancarta que deia: “Bendita sea la riada, que nos ha traído a nuestro Caudillo”. Doncs bé, jo voldria invitar-vos a interpretar aquestes qüestions amb una visió més racional que la de la benèfica riuada borbònica.

Fa quaranta-cinc anys, el 1956, vaig presentar la meva tesina sobre el comerç exterior de Barcelona a la segona meitat del segle XVII.¹ Comparant xifres de 1664 amb altres de 1693 a 1699, vaig arribar a unes comprovacions que, en aquells moments, sense elements de context amb què poder-les interpretar, m'havia de limitar a exposar. La més important era que hi havia un creixement evident i indiscutible del comerç exterior de Barcelona des de 1664 fins al final del segle.

Aquestes xifres s'havien d'interpretar com un indicatiu d'una Catalunya en expansió, en contrast amb la suposició, que semblaria relativament vàlida per a Castella, d'una ‘crisi del segle XVII’?

Aquesta seria, almenys, la idea que es desprendria, uns anys més tard, del llibre de Vilar, que definia el període de 1660 a 1705 com el del “*segon redreçament català*” i valorava l'estabilitat monetària d'ací –en contrast amb el desori castellà–, la inexistència d'inflació, un cert creixement comercial (amb la precisió que “*el redreçament econòmic comença al camp i no a Barcelona*”) i feia una ullada a la florida de projectes econòmics, amb menció especial d'aquells en què

1. Una síntesi de la tesina es va publicar com «Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII», a *Estudios de historia*, V (1955), pàg. 197-219. Pel retard de la revista, el volum duia la data endarrerida d'un any.

participa Feliu de la Peña, i a la visió que dóna a començament del segle XVIII el geògraf Josep Aparici. Els seus plantejaments finals exploraven a més la relació que existeix entre “*el renaixement econòmic iniciat al Principat, la nova florida d’iniciatives, les aspiracions al comerç lliure i al comerç colonial*” i les actituds polítiques que durien a la Guerra de Successió.²

Més endavant Eva Serra, a la seva tesi, va sostenir que hi havia hagut una fase de reconstrucció agrària després dels desastres de la llarga Guerra dels Segadors: “*una etapa de recuperació i reconstrucció de forces productives*”, que a la darrerria del segle mostraven canvis en l’“*esquema productiu*”, cosa que la porta finalment a assegurar que aquesta reconstrucció presentava “*nous elements i per tant condicions socials i econòmiques qualitativament diferents de les de la primera meitat del segle i que prefiguren socialment i econòmicament el model agrari català del XVIII*”.³

A poc a poc es va anar generalitzant la idea d’un període de creixement en la segona meitat del segle, que Pere Molas, en un estudi sobre Narcís Feliu de la Peña, datava del 1680 al 1700.⁴ Hi ha també altres indicadors que van igualment en aquest sentit, almenys per a Barcelona, com ara les xifres de llicències d’obres a la ciutat que apareixen a l’arxiu del veguer.⁵

El 1978 Carlos Martínez Shaw va publicar un treball on registrava, a partir sobretot de les dades referides a Barcelona i Mataró, la importància creixent que prenia el tràfic amb l’Atlàntic i amb Cadis, que era la via per accedir al comerç colonial americà. Remarcava, a més, el pes de les embarcacions catalanes en aquest comerç (un 60%) –embarcacions petites, en la seva major part de la costa de Llevant– i el paper d’una burgesia barcelonina de mercaders, botiguers de teles i menestrals.⁶ Més endavant, a *Cataluña en la carrera de Indias*, va aprofundir l’anàlisi pel que fa als intents de penetrar en el comerç colonial, que en aquells moments era plenament dominat per les mercaderies estrangeres.⁷

Però, al marge de la comprovació del creixement global del comerç, hi havia un altre fet molt important que jo no podia explicar el 1956, incapaç d’entendre l’autèntica naturalesa del problema: el fort i creixent desequilibri que existia entre les importacions i les exportacions pel port de Barcelona. De 1664 a la fi de segle les importacions augmentaven considerablement, mentre que les exportacions minvaven, fins a reduir-se a la tercera part. Per dir-ho en termes de cobertura (de la part del valor de les importacions que es pot cobrir o compensar amb el valor de les exportacions), aquesta era cap a 1664 del 36%, mentre que trenta

2. P. VILAR, *Catalunya dins l’Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964, vol. II (*El medi històric*), pàg. 375-411.

3. EVA SERRA, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*, Barcelona, Crítica, 1988, pàg. 407-410.

4. PERE MOLAS, «La represa catalana de 1680-1700. Narcís Feliu de la Peña», dins *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial, 1977, pàg. 70-117.

5. ANTÒNIA MARIA PERELLÓ, *L’arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Montserrat, Abadia, 1996, pàg. 391-409.

6. «El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712. Aproximación a partir de las escrituras de seguros», dins *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, VI (1978), pàg. 287-310.

7. CARLOS MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias*, Barcelona, Crítica, 1981.

anys més tard era només del 7%: és a dir, que el port de Barcelona importava mercaderies de l'estranger per unes xifres que equivalien a catorze vegades el valor del que hi venia.

L'augment de les compres era un signe evident de progrés, i la naturalesa de les mercaderies importades deixava clar que es tractava de béns que reflectien un augment dels nivells de consum a Catalunya. Però, com es pot lligar això amb l'evidència d'un desequilibri creixent en la balança comercial? Aquí, a diferència de Castella, no hi havia els metalls preciosos de les Índies per compensar-ho. Com s'entenia que els comerciants estrangers venguessin cada vegada més a un comprador que, en aparença, no tenia amb què pagar?

La tesi doctoral de Joan Giménez i Blasco, que fa referència al comerç de Mataró –un port que adquireix una gran importància gràcies a la competència que pot fer, per les seves baixes taxes municipals, al de Barcelona–, arriba, per a aquesta localitat, a algunes conclusions molt semblants a les meves per a Barcelona: un fort augment del tràfic entre 1660 i 1709 que confirma la suposició d'un increment de la capacitat de consum interior i, sobretot, un dèficit molt considerable de la balança comercial, on les importacions dupliquen amb escreix el valor de les exportacions.⁸

Aquesta estranya situació ha estat interpretada sobretot en termes de crisi. Pere Molas, per exemple, la relaciona amb les preocupacions dels burgesos barcelonins per millorar la producció tèxtil per fer front al que li sembla que era una crisi greu de l'economia catalana. I, de manera semblant, Martínez Shaw pensa que l'economia catalana estava entrant en una dinàmica d'endeutament progressiu amb els països europeus més avançats, que drenaria els recursos monetaris vers l'exterior i acabaria conduint a una situació de dependència com la de Portugal respecte d'Anglaterra. Partint d'aquesta hipòtesi es pot justificar la suposició que el triomf dels Borbons i l'inici d'una dinàmica proteccionista, a l'estil de Colbert, haurien salvat l'economia catalana.

No hi estic d'acord. Em sembla que per trobar una resposta a aquest quadre no ens podem acontentar amb generalitzar el que passa a Barcelona i a Mataró, sinó que hem de considerar el conjunt de Catalunya, i situar, a més, aquest comerç exterior català dins del marc canviant dels intercanvis a la Mediterrània.

En efecte, al marge de l'anomenada *crisi del segle XVII* –o, millor dit, entenent que tota crisi és en realitat l'índici de canvis importants que es reflecteixen com a crisi en algun indicador o altre–, sembla que és clar que la penetració dels comerciants holandesos i anglesos en el món mediterrani, que havien començat a freqüentar al final del segle XVI com a proveïdors de cereals en anys d'escassetat, s'ha accentuat en la segona meitat del segle XVII, quan s'ha anat establint un cert domini del comerç del nostre mar per part d'aquests comerciants de l'Atlàntic, que transformen la vella estructura antiquada d'uns tràfics dominats tradicionalment per les ciutats mercantils italianes. (Per tant, hauria estat menys una decadència provocada pel desplaçament dels eixos mercantils de la Mediterrània a l'Atlàntic, com es diu habitualment, que una intrusió dels comerciants de l'Atlàn-

8. Joan GIMÉNEZ I BLASCO, *Continuïtat i canvi a les estructures econòmiques de la Catalunya del segle XVIII. Mataró, 1580-1710*, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 1998, recentment publicada amb el títol de *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, 2001.

tic en uns mercats que encara devien ser dels més rics i importants del món.) La conclusió de Gigliola Pagano, pel que fa a Itàlia, és que “*de la meitat del segle XVII endavant l’activitat comercial de les ciutats del nord d’Itàlia va caure progressivament sota el control de Londres, treballant a través de les comunitats de comerciants anglesos a Livorno i altres ports italians*”.⁹

A Catalunya hi ha hagut alguns moments, en el segle XVII, en què s’ha començat a importar blat del nord d’Àfrica en grans quantitats, per completar el proveïment que es rebia del nord d’Europa. És un blat ‘fort’, més barat, per bé que d’inferior qualitat per a la panificació. Però aquesta no seria una línia de comerç important en el futur, ja que les importacions catalanes dels ports del nord d’Àfrica, després també del Llevant, no eren contrarestades amb exportacions de mercaderies sinó només en plata: formaven part d’un comerç passiu, a diferència del que s’esdevenia amb el que es feia amb Anglaterra i Holanda, en què les importacions es compensaven amb exportacions locals.¹⁰

Hi ha hagut, a més, un altre factor que ha afavorit aquesta expansió de les relacions amb l’Atlàntic. Les mesures de Colbert contra el comerç holandès, les guerres entre Anglaterra i Holanda (entre 1665 i 1674) i, sobretot, la guerra entre Holanda i França de 1672 a 1678, van desviar tant anglesos com holandesos dels ports francesos de l’Atlàntic. Jaume Torras ha estudiat el significat que aquesta desviació dels comerciants del nord té per a l’economia catalana i ha mostrat com la ‘guerra comercial’ de Colbert va fer que els holandesos, primer, i els anglesos, més endavant, vinguessin a cercar aiguardents a la Mediterrània, cosa que va produir una resposta immediata a Catalunya, on al final del segle XVII, segons les dades que proporciona Larruga, analitzades per Torras, hi havia ja la major concentració d’alambins de producció d’aiguardent de la Península, en especial al Penedès i a les comarques tarragonines.¹¹

Aquesta història ens és il·lustrada pels treballs de Jordi Andreu Sugranyes, que ens mostra que, si bé la destil·lació de l’aiguardent es practicava ja a les comarques de Tarragona almenys des de la fi del segle XVI, com una activitat menor i limitada a l’aprofitament de vins de baixa qualitat, ha estat durant la segona meitat del segle XVII quan ha tingut una gran expansió. D’entre 1666 i 1678 tenim notícies de Reus dels perjudicis que causa la contaminació de pous i aigües per “*les vinassas de les moltes ollas de aiguardent*”. Poc després el cònsol d’Holanda, Joan Kies, instal·la una oficina de fer aiguardent a Vila-seca i el 1685 Joseph Shallet, cònsol d’Anglaterra, demana permís per instal·lar-ne ell una altra (una instal·lació que un adroguer barceloní li compra a començament del segle XVIII).

La situació ens és explicada en un escrit d’uns comerciants reusencs de 1689, que estaven interessats a combatre la sospita que s’estiguessin reexportant vins i aiguardents francesos, cosa que hauria pogut provocar el boicot anglès. “*En di-*

9. Gigliola PAGANO, *English merchants in seventeenth-century Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, pàg. 185 (el llibre havia estat publicat, exactament igual, set anys abans en italià).

10. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII). El comercio con los ‘enemigos de la fe’*, Barcelona, Bellaterra, 2001, pàg. 311-315 i pàs-sim.

11. Jaume TORRAS, «Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, ss. XVI-XVIII. Una panoràmica», *Estudis d’història econòmica*, 14 (1996), pàg. 23-33.

cho Campo de Tarragona” –ens diuen– “la cosecha de vino es muy habundante, no sólo para el sustento de sus moradores, antes bien de lo que sobra se saca en muy grande cantidad assí vino como aguardiente para las Indias y otros reynos y provincias, como se experimenta en las continuas embarcaciones que están cargando en puertos de dicho Principado, y es en tanto verdad lo referido que el cónsul de Inglaterra a fabricado una officina en esta villa para destilar la aguardiente que es de mucha consideración, donde se consume una grande partida cada anyo de vino. Y assí mesmo, a un lugar llamado Villaseca, que es una legua distante desta villa de Reus, tiene otra officina el cónsul de Olanda, en donde se distribuien también otras partidas considerables de vino, sin las otras muchas que otros particulares tienen, y todo por la conbeniennzia que en esto tienen de su embarcación, por estar serca del mar; como también por ser la cosecha de vino en estos parajes muy abundante”.¹²

Potser siguiu interessant de fer notar que el cònsol anglès Joseph Shallet té una companyia –“una de les més importants societats barcelonines del període”, segons Benet Oliva¹³– amb un altre comerciant anglès, Mitford Crowe, que serà una peça essencial en les negociacions per a l’aliança del bàndol austriacista amb Anglaterra durant la Guerra de Successió. En la seva tesi doctoral, recentment presentada, Francesc Valls ha especulat sobre el paper que podia tenir l’interès dels comerciants catalans de mantenir les seves exportacions a Holanda i Anglaterra per decantar-los cap a una actitud antifrancesa en la Guerra de Successió. “És molt probable [...]” –escriu– “que cap a 1702 alguns dels més significatius membres de la burgesia mercantil de Barcelona comencessin a adonar-se que una vinculació política i diplomàtica d’Espanya amb França podia comportar molts problemes, si no conduir directament a la ruïna el model de comerç exterior que s’havia bastit”.¹⁴ Em sembla que l’anàlisi que fa Benet Oliva de les connexions entre negoci i política de les grans famílies burgeses catalanes, fins a constituir el “partit dels mercaders”, que serà un dels suports essencials de l’austriacisme, mostra que aquesta hipòtesi és versemblant.

El que resulta més interessant de l’estudi que Jordi Andreu ha fet dels embarcaments d’aiguardents d’aquests anys, però, és veure que un grup de comer-

12. Jordi ANDREU SUGRANYES, *El Camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII i XIX. Les bases demogràfiques, agràries i mercantils de l’expansió setcentista*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, pàg. 373-374, [edició en microfitxa]. Per prevenir els fraus en l’exportació –és a dir, per assegurar que no es venguessin productes francesos– es van imposar des de 1688 els certificats d’embarcament, gràcies als quals coneixem, entre 1688 i 1696, el pas o la sortida pels ports del sud de Catalunya de 99 embarcacions i la realització de 104 operacions de càrrega, que han estat estudiades per Jordi Andreu. El fet que aquests certificats no tinguessin repercussions fiscals fa pensar que devien ser prou verídics pel que fa a les quantitats implicades. Una publicació parcial dels resultats a «Las relaciones entre Cataluña y Andalucía a finales del siglo XVII: el papel de Cádiz en el desarrollo del comercio del Camp de Tarragona», dins *Primer congreso de historia catalano-andaluza. Las relaciones comerciales del siglo XVI al siglo XVIII*, Hospitalet de Llobregat, Ajuntament, 1995, pàg. 95-110.
13. Benet OLIVA I RICÓS, *La generació de Feliu de la Penya. Burgesia mercantil i guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2001, pàg. 158.
14. Francesc VALLS JUNYENT, *El paper de les exportacions vitícoles en la configuració de les relacions exteriors de l’economia catalana 1672-1869*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2001, pàg. 71-72 [tesi doctoral inèdita].

ciants barcelonins, majoritàriament botiguers de roba que venen les seves mercaderies en aquests pobles i que tenen, en conseqüència, tot un seguit de crèdits al seu favor per les vendes que fan, participen també en el comerç de productes agrícoles i de manera molt destacada en les exportacions d'aiguardent (sembla que concentren a la vora de la meitat de les exportacions registrades).

Com ha escrit Jordi Andreu: “*Des del punt de vista del que seria l'evolució de l'economia i del comerç després de la guerra de Successió, les darreres dècades del segle XVII van ser especialment importants i decisives, i les transformacions que van tenir lloc durant el regnat de Carles II, el darrer dels Àustries, es van acabar convertint en les bases de l'expansió econòmica del segle XVIII*”.¹⁵

Les dues peces d'aquest quadre del comerç exterior que he mostrat –la de Barcelona i Mataró, d'una banda, i la del Camp de Tarragona, de l'altra–, tan divergents en aparença, fins al punt que de l'una s'hagin volgut treure indicis d'una crisi, i de l'altra, els del començament d'una etapa de progrés, es completen i s'expliquen entre elles. Les fortes importacions, deficitàries en termes de balança comercial dels ports de Barcelona i Mataró, que reflecteixen la demanda de mercaderies estrangeres per part d'un mercat interior català en expansió, no haurien pas pogut sostenir-se tants anys sense una compensació. La realitat és que es pagaven amb els superàvits de la balança comercial exportadora de productes agrícoles, i molt en especial, encara que no únicament, de vins i aiguardents de les comarques de l'interior, i sobretot del sud, del Penedès i de Tarragona.

Tindríem ara una balança global equilibrada, que no anuncia crisis ni demana reformes substancials. El que estem veient en la segona meitat del segle XVII és el naixement del que serà el model del comerç exterior català fins a mitjan segle XIX: un intercanvi de productes agraris de l'interior, que surten pels ports de la costa de Ponent, contra importacions industrials, en especial tèxtils –més endavant, al segle XIX, cotó en floca–, que entren sobretot pels ports de Barcelona i Mataró.

Aquest fet revela, a més, que al darrere d'aquesta façana marítima hi ha una economia integrada, amb un mercat interior desenvolupat, on tenen molt probablement un paper fonamental els comerciants de Barcelona, que venen els teixits, tenen comptes de crèdit als pobles i intervenen directament en les exportacions agràries. Les investigacions d'Albert Garcia Espuche ens havien mostrat ja com es formava, entre 1550 i 1640, una xarxa articulada de ciutats i “*una economia territorial que funcionava amb menys autarquia de les parts, amb més relacions entre les ciutats, amb una forma d'organitzar les decisions i les activitats que conformava un sistema cada vegada més complex de relacions*”.¹⁶ És clar que en la segona meitat del segle XVII s'ha produït una potenciació i un aprofundiment d'aquest procés d'integració, gràcies a l'estímul de la seva entrada en nous circuits de comerç exterior. La caiguda de les exportacions de Barcelona o de Mataró no és el producte d'una crisi, sinó el signe d'una especialització.

La hipòtesi que això impliqués la ruïna de la indústria tèxtil catalana i que per salvar-la es necessités de fer una política colbertista, com Martínez Shaw pensa que han fet els Borbons espanyols, no resisteix la comparació amb els efectes

15. ANDREU SUGRANYES, *El Camp de Tarragona...*, pàg. 562.

16. ALBERT GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998, pàg. 21.

que ha tingut aquesta mena de política allà on realment s'ha aplicat, que és al Llenguadoc. Si primer ha semblat que el colbertisme aconseguia una certa recuperació de la indústria tèxtil llenguadociana, prou semblant a la de Catalunya, sabem que ha acabat portant-la a una expansió sense sortida, deslligada del mercat interior i orientada cap als ports de Llevant i cap a la demanda estatal, i que l'ha arruïnada a la fi, cosa que fa del Llenguadoc el primer exemple de desindustrialització europea.¹⁷

Potser el més beneficiós per a Catalunya ha estat justament el fet que els Borbons espanyols s'han preocupat molt poc del país i de la seva indústria,¹⁸ a diferència del que es va esdevenir al Llenguadoc, on se'ns diu que la zona va ésser objecte d'una sol·licitud especial per part de Lluís XIV i que “*enlloc va ésser el sistema colbertista més plenament elaborat i enlloc el mercantilisme va pagar tants dividendes, així que els draps del comerç del Llevant van esdevenir la joia del comerç exterior francès*” i que, a això, s'hi va sumar al segle XVIII la demanda estatal, que va produir una nova fase d'expansió.¹⁹

Resulta, doncs, que a la llarga aquesta política colbertista que ens havia de salvar, als catalans, un cop trasplantada a casa nostra, ha arruïnada el Llenguadoc. Tenim, per exemple, el cas de Narbona i del Narbonès, on hi ha un progrés evident des d'aproximadament el 1560 fins pels volts de 1640 i després s'inicia una davallada que durarà des dels anys cinquanta fins al 1700, almenys. “*El decenni 1640 divideix el segle en dos*” –se'ns diu– “*una primera part francament ascendent, una segona part més apagada i a la baixa a partir de 1660*”. Això es veu en els índexs que proporcionen els impostos sobre la circulació, en el lloguer de botigues a Narbona, que ha tingut un ràpid creixement del 1600 al 1640, però que s'estanca després i davalla des de 1680, i en altres indicadors semblants.²⁰

Què ha passat, en canvi, amb la indústria catalana? Jaume Torras és qui ha explicat millor el procés d'especialització que fa que la producció es concentri en aquells llocs en què la disponibilitat de treball rural estacional és més abundant i s'orienti cap aquell tipus de teixits en què pot competir millor. En el cas de Catalunya s'ha anat dibuixant així una mena de divisió entre un nord on hi havia abundància de mà d'obra per al filat de la llana, i per al teixit de llana i seda, en una activitat progressivament controlada pels paraires, i un sud dedicat al vi i a l'aiguardent. Un quadre que s'inicia ara i que marcarà l'evolució de l'economia catalana en els segles següents.²¹

17. Sobre el fracàs i la decadència de la producció tèxtil del Llenguadoc, vegeu Jean-Michel MINOUEZ, «De la protoindustrialisation textile à la désindustrialisation en midi toulousain du milieu du XVIIe siècle au début du XXe siècle», dins *De la fibre à la fripe. Le textile dans la France méridionale et l'Europe méditerranéenne (XVIIe-XXe siècles)*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1998, pàg. 11-35.

18. El que cal valorar no són les mesures legals que es prenen, sinó la seva efectivitat. La suposada unitat interior del mercat, per exemple, perd tot sentit quan veiem que algunes duanes interiors es van tornar a restablir en el segle XVIII.

19. Christopher H. JOHNSON, *The life and death of industrial Languedoc, 1700-1920*, New York, Oxford University Press, 1995, pàg. 256, i J. K. J. THOMSON, *Clermont-de-Lodève, 1633-1789*, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.

20. Gilbert LARGUIER, *Le drap et le grain en Languedoc. Narbonne et Narbonnais, 1300-1789*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 1996, 3 vol., pàg. 915, 957-959 i 962.

21. Jaume TORRAS, «L'economia catalana abans del 1800. Un esquema», dins *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994, vol. I, pàg. 13-38.

Sembla que els grans protagonistes de l'empresariat català d'aquesta primera fase, en la segona meitat del segle XVII, són –més i tot que el paraire–, el botiguer i el comerciant a l'engròs, que predominen en les companyies que es constitueixen en aquell moment –com ens ha mostrat Isabel Lobato– i que tenen un paper fonamental en el govern polític de la ciutat de Barcelona, i, per consegüent, en la formulació de la política econòmica catalana. Això pot explicar el seu interès en la importació de teixits, que deu haver obligat el conjunt de la producció catalana a esforçar-se a sobreviure a aquesta competència diversificant-se, cosa que pot explicar que hagi sobreviscut i que s'hagi orientat a la conquesta del mercat interior espanyol, a diferència del que ha passat amb indústries tèxtils més protegides, com ara l'aragonesa, que han acabat desapareixent.²²

Ha estat aquest progrés de base mercantil el que ha generat un impuls que pot explicar, a la vegada, l'empenta econòmica que es perllongarà al llarg del segle XVIII i que durà a la lògica conseqüència que és la gran fase industrialitzadora del set-cents, i la nova força que prenen les reivindicacions polítiques, que acabaran duent a la guerra anomenada –mal anomenada– de Successió, que és, en realitat, una guerra pel model d'Estat.

S'ha pogut assenyalar la importància que a les Corts de 1701-1702, amb un Felip V que tot just havia pujat al tron, van tenir les peticions de caràcter econòmic, que anaven en el sentit dels grans projectes dels estaments mercantils: un port franc, la concessió de dos navilis anuals a Amèrica (una petició que no s'ha de minimitzar; recordeu el profit que els anglesos van treure d'un sol “navili de permís”), la formació d'una junta encarregada de redactar un projecte de “Companyia nàutica mercantil i universal”, etc. Després, a les Corts de 1705, un memorial anònim feia explícit un programa per frenar el comerç amb França i afavorir-lo amb els aliats, Holanda i Anglaterra, però no solament per motius polítics, sinó també perquè “*estos truecan sus géneros o mercadurias con vino, aguardiente y otros géneros del país*”.²³

Perduda la guerra, els catalans no hauran aconseguit els canvis en la política econòmica pels quals lluitaven, i això impedirà possiblement que hagin progressat més, i potser més ràpidament. Els ha beneficiat, però, el fet que els Borbons no tenen cap mena de política econòmica efectiva referida al procés industrialitzador que pugui interferir en les vies del desenvolupament econòmic iniciat en la segona meitat del segle XVII. L'economia catalana seguirà per aquest mateix camí i la relació amb els mercats de l'Atlàntic creixerà.

Un llibre sobre el comerç i la navegació britànics publicat poc després de la Guerra de Successió ens diu que els intercanvis amb Espanya eren tradicionalment de teixits anglesos contra productes agraris espanyols, el primer dels quals era el vi. Hi ha, però, una observació final prou interessant en aquesta anàlisi feta des d'Anglaterra: “*Abans rebíem d'ells una gran quantitat de moneda, però des*

22. Isabel LOBATO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial. Barcelona, 1650-1720*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1995.

23. Jaume BARTROLÍ, «La cort de 1701-1702: un camí truncat», *Recerques*, 9 (1979), pàg. 57-75; el text de les Corts de 1705 procedeix de J. ALBAREDA, «Felip V i Catalunya», *Manuscrits*, 18 (2000), pàg. 30-21. Per a una visió més global de l'encaix de projecte econòmic i visió política, amb especial referència a Feliu de la Penya, Ernest LLUCH, «El programa polític de la Catalunya austriacista», dins J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, pàg. 129-167.

que la casa dels Borbons ha ocupat el tron espanyol i introdueix productes i modes francesos, se suposa que el balanç és molt petit en favor nostre".²⁴ Hi ha hagut, evidentment, uns primers moments en què els francesos que acompanyen Felip V han forçat l'entrada de productes del seu país, però aquesta és una evolució que no havia de durar gaire, amb una indústria tèxtil llenguadociana en crisi. Caldria també que tinguéssim en compte, d'una banda, l'augment de les exportacions d'aiguardents, que deixarien menys excedents favorables als anglesos per compensar amb diner, però, d'altra banda, també un possible creixement del proveïment del mercat interior des de Catalunya mateix: des d'una indústria que acabarà aconseguint d'arribar als mercats colonials americans, primer indirectament i després de manera directa, però que ha començat sobretot la seva expansió més important, que és la conquesta del mercat interior espanyol.

Al segle XIX el quadre canviarà. Hauran acabat les grans importacions de teixits, però les exportacions de vins –ara de vi comú i no d'aiguardent– seguiran sent una peça clau d'aquest comerç exterior català, per tal de compensar les importacions de cotó en floca per una indústria que ven fonamentalment al mercat interior espanyol. Perquè en el creixement econòmic de la segona meitat del segle XVII, organitzat sobretot damunt de l'articulació interior del mercat català, hi havia una lògica que feia que el seu futur l'empenyés a prosseguir la seva expansió pel camí de l'articulació progressiva d'un mercat espanyol. Això pot explicar, en bona mesura, l'opció frustrada de la burgesia catalana del segle XIX per apuntar-se a la creació d'una nació espanyola governada per un règim representatiu (és a dir, una forma d'Estat prou semblant a la que havien volgut crear els austriacistes).

No és aquest el lloc ni el moment de seguir aquesta línia de raonament. Però m'interessa de retenir la que em sembla que és la conclusió principal del que he volgut dir: el creixement català del segle XVIII, que va convertir aquesta terra en 'la fàbrica d'Espanya', no té el seu origen en el canvi dinàstic que va dur al poder un rei perseguidor de les llibertats i privilegis dels catalans –per dir-ho en el llenguatge que usaven els combatents de 1714–, sinó en l'esforç de la societat civil catalana, que, derrotada en la guerra, va prosseguir en temps de pau el gran projecte col·lectiu iniciat a mitjan segle XVII. És en aquests temps del segle XVII que cal anar a cercar-ne els orígens, amb plena consciència, d'altra banda, que els seus protagonistes principals són una multitud de personatges de la mena dels que poques vegades apareixen a les pàgines dels llibres d'història: negociants, paraires, mariners, teixidors, pagesos o traginers. Ells, i no pas els monarques i els ministres, han estat els protagonistes de l'origen de la Catalunya contemporània.

24. Joshua GEE, *The trade and navigation of Great-Britain*, Londres, 1738 [1729] (4a ed.), pàg. 15-16 (uso la reimpressió de Kelley, Nova York, 1969).